

La llengua dels barcelonins, d'Antoni M. Badia i Margarit: els orígens i el context

*La llengua dels barcelonins, by Antoni M. Badia i Margarit:
Its origins and context*

Oscar DIAZ FOUCES
Universitat de Vigo

Data de recepció: 14 de desembre de 2023

Data d'acceptació: 29 d'abril de 2024

RESUM

L'objectiu d'aquesta recerca documental és ajudar a contextualitzar el llibre *La llengua dels barcelonins*, d'Antoni M. Badia i Margarit, i vol cridar l'atenció sobre alguns factors que, a parer de l'autor, caldria tenir en compte per afinar les aproximacions historiogràfiques a la sociolingüística catalana.

PARAULES CLAU: Antoni M. Badia i Margarit, *La llengua dels barcelonins*, sociolingüística catalana, Guerra Freda.

ABSTRACT

This documentary research study was conducted to help contextualize Antoni M. Badia's book *La llengua dels barcelonins* (The Language of the Barcelonans) and seeks to draw attention to some factors that, in the author's opinion, should be taken into account in order to refine historiographical approaches to Catalan sociolinguistics.

KEYWORDS: Antoni M. Badia i Margarit, *La llengua dels barcelonins*, Catalan sociolinguistics, Cold War.

1. INTRODUCCIÓ

En el volum que recull les intervencions de l'acte en memòria del doctor Antoni M. Badia i Margarit que l'Institut d'Estudis Catalans va celebrar el 12 de novembre de 2015, l'acadèmic Vicent Pitarch identificava l'any 1962 com «la data de naixement de la sociolingüística catalana» i assenyalava els noms dels estudiosos a qui caldria atribuir aquesta fita: Antoni M. Badia i Margarit i Lluís V. Aracil. A més d'això, Pitarch atorgava al llibre *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una*

enquesta sociològico-lingüística, del doctor Badia i Margarit, la condició de pioner en la recerca sociolingüística empírica de l'àmbit lingüístic català. Aquesta obra seria el resultat d'un «[...] admirable programa de recollida d'enquestes, dut a terme durant els anys 1964-1965, i a l'elaboració subsegüent, que seria publicada el 1969» (Pitarch, 2016: 60-61).

És molt probable que les apreciacions sobre dates inaugurals, sobre personatges fundadors i sobre recerques pioneres que recull el paràgraf anterior puguin ser subcrites (si de cas, amb algun matís poc important) per tota la comunitat científica que es dedica al conreu de l'anomenada *sociolingüística catalana*. Segurament aquest consens també abastaria l'explicació més habitual de l'interès sobtat pel tema que declarava el doctor Badia, el programa de recerca del qual estava, fins al 1964, clarament identificat amb una lingüística històrica que ara considerariem tradicional, tot i que en aquell moment representés l'avantguarda de la investigació filològica. D'acord amb la línia argumental que segueix el text de Pitarch, podem deduir que la causa hauria estat una combinació de l'experiència vital del mateix Badia a propòsit de «la incidència que tenia la llengua sobrevinguda —aleshores l'espanyol de la immigració— damunt el català» i de l'impacte intel·lectual que produí al lingüista la lectura del treball d'Uriel Weinreich *Languages in contact*, publicat el 1953.¹

En principi, no hi hauria d'haver cap motiu per dubtar de les opinions de Vicent Pitarch o per intentar d'anar-hi més enllà: l'observació del paisatge sociolingüístic que l'envoltava, projectada sobre el marc mental dibuixat per la lectura dels treballs de Weinreich, podria explicar, certament, el tomb científic del doctor Badia. D'altra banda, aquesta mena de pregunta d'investigació —per quin motiu un autor decideix abordar un tema concret en un moment donat— no sembla pas que hagi estat gaire freqüent en la literatura sociolingüística de l'àmbit català i potser això ja seria l'indici de la hipotètica manca d'interès que qualsevol resposta tindria per al camp. Val a dir, però, que aquestes qüestions d'aparença trivial sí que acostumen a rebre més atenció en uns altres àmbits disciplinaris que, en els últims temps, s'han preocupat per escodrinyar l'espai difús de l'anomenat *sentit comú* i que tot sovint hi han trobat alguns elements valuosos i n'han tret profit. Ben mirat, aquesta perspectiva és la que justifica l'enfocament incisiu de l'anàlisi crítica del discurs, la interpel·lació contundent a la quotidianitat de l'etnometodologia, la reducció d'escala practicada per la microhistòria i també l'espai de la sociologia de la sociologia, interessada a fer explícites les condicions socials i històriques que acompanyen la feina dels sociòlegs, incloent-hi els sociolingüistes.

El nostre objectiu, epistemològicament poc exigent, és tan sols examinar amb una mica d'atenció la gènesi d'una obra capdavantera en el seu camp, *La llengua dels barcelonins*, elaborada per un estudiós de referència com era Antoni M. Badia i Margarit. No ens ocuparem d'intentar avaluar-ne el valor científic (una tasca que segurament seria poc profitosa, mig segle després de la publicació). Farem només un petit

1. El mateix Badia assumia aquesta explicació (vegeu Pairoli, 1997: 78-79), que han heretat els treballs posteriors sobre la seva obra.

exercici d'observació —necessàriament superficial— que tindrà en compte alguns elements importants de les aproximacions historiogràfiques a les ciències socials —actors, idees, instruments, institucions, context (cfr. Fleck i Dayé, 2015; Collyer i Manning, 2022)— tot insinuant alhora un enfocament transnacional (Heilbron, Guilhot i Jeanpierre, 2008). Només provarem, en fi, de donar pistes per acolorir la percepció més habitual sobre l'origen de l'obra, que tal vegada podrien esperonar un relat historiogràfic suggestiu de la sociolingüística catalana.

2. UN PUNT DE PARTIDA

Com un preludi als nombrosos reconeixements que rebria després, la revista *Anthropos* va dedicar al doctor Badia i Margarit, jubilat el 1986, un número monogràfic l'any 1988. Una de les persones que hi van col·laborar, el professor Emili Boix —en sintonia amb les apreciacions anteriors—, suggeria que *La llengua dels barcelonins* havia estat fruit de la voluntat d'explicar la situació sociolingüística que envoltava l'autor a Barcelona i afinava el seu capteniment amb aquestes paraules (Boix Fuster, 1988):

Uno de estos investigadores, el entonces ya reconocido lingüista Antoni M. Badia se planteó dar respuesta a estos interrogantes sobre el uso lingüístico en su ciudad nativa y lo hizo con su afán científico y pasión característicos. Con el apoyo nulo de las instituciones de la época, y con una dosis de voluntarismo y esfuerzo que parecen insólitas desde la perspectiva de unos años ochenta más «normalizados», Badia se enfrascó en la sociología de [la] lengua, una disciplina alejada de su principal especialidad de romanista, y emprendió una encuesta de grandes dimensiones para conocer cuál era *La llengua dels barcelonins* (La lengua de los barceloneses), el título del libro que aquí comentamos. El propio autor explica que abordó esta «agasarada» (audaz) empresa porque (traduzco del catalán), «la encuesta llegó a imponérseme con tal fuerza que no habría podido dejar de emprenderla».

La manca de suport institucional per desenvolupar un estudi sobre l'ús del català a què el professor Boix es refereix seria realment previsible, en plena dictadura franquista. No ens caldrà insistir en la persecució política que va patir l'ús d'aquesta llengua, perquè la literatura sobre el tema és abundant. Sí que valdrà la pena, en canvi, provar de formular com a preguntes alguns corollaris evidents d'aquesta constatació: donada la situació de postergació política del català, com és que el doctor Badia va poder dur a terme el seu projecte, al capdavant? De quina manera va poder finançar les despeses que comportava una recerca que les autoritats no veien amb simpatia? I —encara més intrigant—, com és que aquestes mateixes autoritats van permetre que es dugués a terme i que se'n fessin públics els resultats, en la forma d'un llibre? Anem a pams.

3. UNA (MICRO)HISTÒRIA PARTICULAR

Sabem que Badia i Margarit va començar a desenvolupar la seva enquesta l'any 1964, quan tot just sortia de la impremta un altre llibre seu, *Llengua i cultura als Països Catalans* (Barcelona: Edicions 62). I sabem també que els seixanta devien ser uns anys curulls de feina. El 1965 fou elegit vicepresident de la Société de Linguistique Romane —després en seria president, el 1968— i membre corresponent de la Real Academia Española. El 1966, membre de la Comissió Interdiocesana per a la Versió dels Textos Litúrgics al català. Entre 1967 i 1968 treballà com a professor visitant a la Universitat de Wisconsin. Abans d'això, el curs 1961-1962, ja havia estat als Estats Units, en aquest cas a la Universitat de Georgetown amb una beca Fulbright,² circumstància que va aprofitar per participar en el IXè Congrés Internacional de Lingüistes que tingué lloc el 1962 a Cambridge, amb la comunicació *Some aspects of bilingualism among cultured people in Catalonia*.³ I l'any 1968 va participar en el col·loqui de lingüística catalana que va tenir lloc al Centre de Philologie Romane de la Universitat d'Estrasburg, promogut per George Straka, que va esdevenir un preludi de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, fundada el 1973, els estatuts de la qual va redactar el mateix Badia i Margarit. Ras i curt, va tenir una agenda ben atapeïda.

Cal que hi afegim encara algunes circumstàncies personals delicades, a tots aquests encàrrecs científicoacadèmics. Badia i Margarit va ser detingut el gener de l'any 1967. El motiu al·legat per la policia va ser l'ús que s'havia fet dels mitjans disponibles a la Casa de Montserrat —una mena de club cultural que el romanista presidia aleshores— per elaborar propaganda política. Durant uns quants dies va restar ingressat a la presó fins que les autoritats el van alliberar, aparentment sense càrrecs. Aquesta detenció l'hauria persuadit d'acceptar la invitació de Wisconsin. No és cap sorpresa que ell mateix reconegués que els anys 1968-1974 van resultar molt incòmodes, amb

2. Vegeu el Fons Antoni Maria Badia i Margarit de la Biblioteca de Catalunya (FB-BC), correspondència, carta de Badia a Uriel Weinreich del 8 de gener de 1962. L'acord Fulbright-Espanya va ser signat a finals de l'any 1958 (cf. Scott-Smith, 2008: 181).

3. Segons Pitarch, aquesta comunicació inaugurava la sociolingüística catalana. Concretament, Badia i Margarit va intervenir a la sessió del 28 d'agost, dins la secció C, dedicada al tema de les llengües en contacte. Les actes recullen les paraules a la discussió posterior d'Einar Haugen, que havia estat nomenat president del IXè Congrés i que acostumava a prodigar-se en aquesta mena d'intervencions. Creiem que val la pena reproduir-les en aquesta nota: «The distinction here made between “natural” and “environmental” bilingualism would be better described by other terms. The former is used to characterize the influence of Catalan on Castilian speakers, the latter that of Castilian on Catalan speakers. Both are certainly “environmental”, and given the political situation in Spain, both are “natural” enough. The terms seem to be chosen ad hoc and probably reflect the author's pro-Catalan bias. In an international terminology, we might rather speak of “childhood” vs. “adolescent” bilingualism, or thinking of the circumstances of learning, of a “familial” vs. “scholastic” bilingualism. The paper gives many interesting examples of the interference between closely related languages; similar phenomena are found in many countries when dialect speakers are taught a standard language. Perhaps the Catalan situation could be accommodated under Ferguson's recent term “diglossia”» (vegeu Lunt, ed., 1964: 373).

el seu nom incorporat als fitxers policials (cf. Badia i Margarit, 1988; Pairoli, 1997; Massot i Muntaner, cur., 2020).

En aquestes circumstàncies, la planificació i l'execució de la recerca que va menar a *La llengua dels barcelonins* devien ser, sens dubte, una feina massa feixuga per a una única persona. Recordeu que el treball és el fruit de passar un qüestionari —després d'elaborar-ne diferents versions prèvies— a 22.000 veïns de l'àrea de Barcelona, d'explotar els resultats, d'organitzar-los amb cura i d'extreure'n unes conclusions raonades. Tot plegat comptant amb l'única tecnologia que aleshores tenia a l'abast: màquines d'escriure, fotocopiadores, telèfon i correu postal.⁴ Badia i Margarit (1988: 28) ja ens aclareix, de tota manera, que es va tractar d'una empresa col·lectiva:

Sí quisiera decir que la encuesta, lanzada en las vacaciones navideñas de 1964, fue posible por la abnegada colaboración que obtuve de toda mi familia, de gran número de estudiantes y de otros amigos, que en seguida se dieron cuenta de la importancia de la empresa. Ésta era de un volumen tal que no hubiera podido llevarse a término sin la ayuda y el espíritu de entrega de cuantos en ella colaboraron.

Aquesta precarietat de mitjans que el doctor Badia patia a Barcelona devia contrastar força amb l'ambient que s'havia trobat als Estats Units. L'any 1961, durant la seva estada a Washington com a professor visitant per al curs 1961-1962, escrivia en aquests termes al seu amic Luís F. Lindley Cintra, professor de la Universitat de Lisboa:⁵

Reservadamente. Quiero ponerte en antecedentes. Lado espera una dotación importante de la Fund. Ford. Me ha dicho que, en cuanto tenga el dinero, me propondrá quedarme, por lo menos, 1 año más, o si quiero siempre, él encantado. (Antes propusieron a Lapesa, no puede por el Dicción.). El dinero de Ford, entre otras atenciones, serviría para pagar a 2 profesores bien. Piensan proponerte a ti, para portugués, Lado y Coutinho. Este no está bien con los de

4. A Badia i Margarit (1969: 19) i a la còpia/esborrany d'una carta d'agraïment de Badia a Pablo Martí Zaro del 17 de maig de 1965 també es fa referència a l'ús d'equipament informàtic per tractar les dades de les enquestes. Avui ens semblaria bastant primari (es tractava de fitxes perforades), però aquesta mena de servei tenia aleshores un preu prohibitiu. Cf. document del 17 de maig de 1965 a FB-BC, «La llengua dels barcelonins», capsa 1, carpeta 7.

5. FB-BC, correspondència, capsa 14. El fons conserva (per a tots els corresponents que citem) les cartes originals rebudes, les anotacions i, en algun cas, les còpies senceres de les respostes de Badia, dades i identificades sempre amb una lletra «R». Amb aquest material —i encara que les notes de Badia són tot sovint parcials i abreujades— és possible reconstruir l'intercanvi epistolar amb Cintra a partir de l'any 1953. L'estreta relació d'amistat que van mantenir, i que incloïa les respectives famílies, va arribar a assolir un grau d'intimitat molt important. Fins i tot va continuar després de la mort de Cintra, amb la seva vídua Adelaide. En el text que citem són esmentats els noms de [Joaquim de Siqueira] Coutinho i [Roberto] Lado, professors de Georgetown, així com [Manoel] Cardozo (de la Catholic University of America). Lado, degà de la School of Languages and Linguistics, va dirigir un English Program in Spanish Universities finançat per la Fundació Ford l'any 1965 amb 265.000 dòlars (vegeu Martín García i Rodríguez Jiménez, 2015).

Catholic (Cardozo), pero lo ha sacrificado todo por Georgetown y por el port. y el esp. – Me insiste mucho y piensa escribirte a ti. – Su máxima – «moriría tranquilo» – sería que tú y yo nos quedásemos en Georgetown. Comprende que, por las cosas de lengua tendríamos que ir a nuestros países, pero que ya podríamos ir a Europa. – No sé si debía o no decírtelo – De mí: año próximo no, estaré en Barc. (Toni 6º i niña 4º Bach.) – Tal vez el siguiente estaría dispuesto, pero si podríamos venir los 7. – Además aquí es agradable pero no es mi especialidad. Contigo sería distinto.

Pero ¿y el catalán? ¿Puedo abandonar cátedra que pude conseguir? Me gustaría tanto hablar contigo.

En realitat, Badia sí que va tornar a Georgetown l'any 1963. Ho va fer per participar-hi en una escola d'estiu a més d'unes altres activitats, entre les quals hi havia un programa orientat a l'ensenyament de llengües dins la National Defense Education Act (NDEA) que va promulgar el Congrés dels Estats Units el 1958 (vegeu Pairoli, 1997: 78). És habitual considerar que l'origen de l'NDEA té a veure amb la forta impressió que va causar als Estats Units el llançament del satèl·lit *Sputnik* (1957) i la sensació que aquest fet palesava la superioritat científica i tecnològica de l'enemic soviètic, en plena Guerra Freda. Ara cal dir que el títol III de l'NDEA incloïa entre els seus objectius l'ensenyament de llengües modernes i que tenia un pressupost autoritzat —tot i que no sempre s'arribés a executar (vegeu Ludington, 1960: 12)— de 75 milions de dòlars el 1959, prou important per aquella època.

Precisament l'any 1963, el Social Science Research Council (SSRC) nord-americà va endegar un Committee on Sociolinguistics. Amb finançament de la Fundació Rockefeller, organitzà un seminari per intentar delimitar el camp de la sociologia del llenguatge l'any 1964, els resultats del qual serien publicats en una edició a càrrec del principal divulgador del concepte *diglòssia*, Charles A. Ferguson.⁶ Poc després, l'SSRC finançà el congrés «Language Problems of Developing Nations» (1966), que donà lloc al volum homònim publicat el 1968 en una edició a càrrec de Joshua A. Fishman, Charles A. Ferguson i Jyotirindra Das Gupta. Per la seva banda, la Fundació Ford —que citava el text de Badia— promogué una trobada de temàtica semblant a l'East-West Center de Hawaii el curs 1968-1969, afegint-hi el nom de dos futurs acadèmics de referència en el camp de la planificació lingüística: Joan Rubin i Bjorn Jernudd, que després van ser els editors del volum fundacional *Can language be planned?* (1971), publicat per la mateixa institució. El mes de març de 1972 es va celebrar a Georgetown la *Twenty-Third Annual Round Table*, amb el tema «Sociolinguistics. Current trends and prospects». Una part de les ponències (les que corresponien a les

6. «Directions in Sociolinguistics: Report on an interdisciplinary seminar». En podeu consultar una reproducció a l'*International Journal of the Sociology of Language*, núm. 263 (2020), p. 37-44. A la ressenya (esmolada) que va fer Joshua A. Fishman del treball *A sociology of language* (*Language*, vol. 43, núm. 2, part 1, (1967), p. 586-604), de Joyce O. Hertzler, hi podreu trobar més dades interessants sobre aquests primers anys de la sociologia del llenguatge i la sociolingüística als Estats Units, especialment, pel que fa a les activitats promogudes per l'SSRC.

sessions quarta i cinquena) van ser publicades per la mateixa universitat amb els títols *Language planning. Current issues and research* (editat per Joan Rubin i Roger W. Shuy) i *Language attitudes. Current trends and prospects* (editat per Roger W. Shuy i Ralph W. Fasold). També existeix un volum que recull les ponències que s'hi van presentar (Shuy, ed., 1973), amb unes paraules introductòries del degà de la School of Languages and Linguistics, Robert Lado, a qui Badia i Margarit esmentava. A les pàgines 167-180, hi podem trobar un treball amb un títol tan evocador com «Sociolinguistic surveys at the national level», de W. H. Whiteley, que remet a un article anterior (de 1966) de Charles A. Ferguson a propòsit de la utilitat de les enquestes (p. 167-180), i que va rebre unes observacions —que el volum recull— d'Einar Haugen, molt reveladores (p. 181-185):

My first comments relate to Whiteley's paper: This is a richly faceted and thoughtful assessment of the problems involved in making a linguistic survey of a multilingual country. It would seem obvious that a realistic language policy can only be based on such research. But it is an extremely difficult and expensive kind of research, for it has to collect data not only on competence but also on the use of language and attitudes to language.

És evident que l'ambient intel·lectual que Badia i Margarit hauria trobat als Estats Units i el que encara podria copsar a distància, a partir dels contactes que hi va fer en les seves visites, traspuava sociolingüística i, doncs, que la inspiració per compondre *La llengua dels barcelonins* hi era per tot arreu.⁷ Però encara podem filar una mica més prim.

4. FUNDACIÓ I IMPERI

Com podem intuir a partir dels títols de les trobades científiques i de les publicacions que hem citat, l'origen de la sociolingüística nord-americana als anys seixanta presentava un fort biaix aplicat, l'expressió més òbvia del qual fou la ràpida consolidació del camp disciplinari de la planificació lingüística. És bastant comú atribuir aquest fet a la important sacsejada que va patir el mapa de fronteres globals, en acabar la Segona Guerra Mundial i, especialment, després, amb els moviments de descolonització que van donar lloc a l'aparició de nous estats arreu del món. Molt sovint aquestes noves estructures polítiques van ensopegar amb un problema pràctic: la manca d'una llengua nacional que coneguessin tots els ciutadans i que fos prou funcional per satisfer les demandes comunicatives, institucionals i representacionals d'un estat independent. Penseu que Indonèsia —ja en el període d'entreguerres— va

7. Sense anar més lluny, la designació per a la recerca que apareix al subtítol del llibre de Badia i Margarit («sociològic-lingüística») reflecteix un debat nominal que tot just s'estava produint aleshores —cf. la «Introduction» a Fishman (1968).

optar per estandarditzar una llengua franca regional (el malai) per evitar de fer servir la llengua colonial; que l'Índia es va estimar més oficialitzar l'hindi alhora que mantenia provisionalment l'estatus de l'anglès, o que les excolònies africanes van triar entre un ventall de combinacions d'oficialitat i de prioritat per a les llengües territorials (que moltes vegades eren àgrafes i mancades de descripció gramatical) i les dels colonitzadors (més funcionals, però connotades molt negativament).

Recordeu ara el lema del Congrés de 1966 que citàvem més amunt. La sociolingüística i la planificació lingüística nord-americanes van assumir, d'una manera prou explícita, l'objectiu de tutelar el «desenvolupament» (lingüístic) d'aquests nous estats, hi van assessorar l'organització del multilingüisme i van dirigir la codificació i l'elaboració de les varietats no cultivades. A propòsit d'això, també serà interessant tenir en compte que les polítiques lingüístiques que molts d'aquests països van emprendre incloïen, com a factor de modernització, la incorporació al currículum acadèmic de la llengua anglesa. Al llarg dels anys seixanta va tenir lloc un reguitzell de congressos internacionals sobre «second-language problems of developing countries» que van contribuir a impulsar la posició global de l'anglès (vegeu Phillipson, 1992; Coleman, 2017), tot destil·lant un discurs legitimador, en nom de la modernitat, que exemplifiquen aquestes paraules d'un informe de resultats sobre les intervencions de la Fundació Ford (Fox, 1975: 36): «English as a Second Language (ESL) was believed to be a vital key to development by both the United States and by countries like Indonesia, the Philippines, Thailand, India, Turkey, Afghanistan, Pakistan, Egypt, Nigeria, Colombia and Peru».

Com que hem tornat a esmentar la Fundació Ford, pensem que valdrà la pena tenir present que la col·laboració de l'Administració nord-americana amb les institucions acadèmiques, i la de tots plegats amb les entitats filantròpiques —com les fundacions Rockefeller, Ford, Russell Sage i Carnegie Corporation—, va ser molt freqüent i molt fèrtil. N'és un cas molt il·lustratiu el del Social Science Research Council, que més amunt esmentàvem, nascut el 1923 com una iniciativa de l'American Political Science Association. Promogut per la Fundació Rockefeller per estimular els progressos en les ciències socials, va continuar operatiu fins al 1979.⁸ Significativament, abans de crear l'any 1963 el Committee on Sociolinguistics, que també citàvem abans, ja havia posat en marxa el 1952 un Committee on Civil-Military Relations Research (cf. Fox, 1954), de nom prou transparent.

És complicat explicar l'establiment com a disciplines acadèmiques de la sociolingüística, la lingüística aplicada i la planificació lingüística als Estats Units sense tenir en compte aquestes circumstàncies que estem descrivint. De fet, una bona part de la nòmina de «pares fundadors» —aquells que en constitueixen el cànon i que apareixen a tots els manuals acadèmics, com Ferguson, Fishman, Rubin, Jernudd o Das Gupta— van començar (o van intensificar) les seves carreres mentre desenvolupaven

8. En trobareu una síntesi històrica a l'article «History of the Social Science Research Council», de Patricia Rosenfield, a l'arxiu de la Fundació Rockefeller, <<https://resource.rockarch.org/story/creation-and-history-of-social-science-research-council/>> (consulta: 20 octubre 2023).

projectes finançats per les esmentades fundacions Ford i Rockefeller. Potser nosaltres també ho havíem insinuat en alguna de les informacions anteriors, però val la pena remarcar que totes dues entitats —en línia amb les prioritats estratègiques nord-americanes— van promoure activament la institucionalització de la disciplina i la seva imbricació amb les esferes governamentals. El Comitè de Sociolingüística de l'SSRC (i, doncs, la Fundació Rockefeller) estava connectat amb els grans centres de recerca i laboratoris d'idees del camp, com ara el Center for Applied Linguistics de Washington (vinculat alhora a la Universitat de Georgetown i a l'US Foreign Service), l'East-West Center de Honolulu i, fins i tot, el Centre International de Recherche sur le Bilinguisme del Quebec. Tota aquesta xarxa comptava, a més, amb el suport de la Fundació Ford (cf. Heller, 2018: 42, i 2020: 10 i pàssim).

5. MENTRESTANT, A EUROPA

Tornem ara amb Badia i Margarit als anys seixanta i a aquesta altra banda de l'Atlàntic. Entre els dies 26 i 28 de novembre de 1965, en un *cigarral* que l'arquitecte Fernando Chueca posseïa a Toledo, un grup selecte d'intel·lectuals de l'Estat espanyol es va reunir, en resposta a una convocatòria del dramaturg Pablo Martí Zaro. El programa de la trobada anunciava unes quantes presentacions, a càrrec d'algunes persones convidades, sobre dues àrees temàtiques, que reproduïm a partir de la carta que va rebre un dels ponents, el metge gallec Domingo García-Sabell:⁹

1.º «El idioma», en el que actuará como ponente el profesor Badía, de la Universidad de Barcelona. Como segundo ponente D. Pedro Laín Entralgo, y para el que nos gustaría contar con una comunicación suya.

2.º «Organización económica». En el que esperamos actue como ponente principal el Sr. Sardá, y como segundo ponente el Sr. Sainz de Buja[n]da.

La persona convocant era el secretari del Comitè Espanyol del Congrés per la Llibertat de la Cultura (CCF, de l'anglès Congress for Cultural Freedom), engegat l'any 1950 per la Central Intelligence Agency (CIA) nord-americana, en el context discursiu de la Guerra Freda, per tal de crear un consens en l'opinió pública internacional favorable als interessos dels Estats Units, especialment, pel que fa al refús del comunisme. En la seva primera època, el finançament del CCF procedia de l'Office of Policy Coordination de la CIA amb l'auxili d'alguna entitat filantròpica, com la Fundació Ford. Va funcionar sota l'aparença d'un simple *lobby* intel·lectual, promovent seminaris, publicacions i beques per a la recerca, fins que va entrar en crisi l'any 1966, després que la revista *Ramparts* en fes pública la connexió amb els serveis secrets americans. Aquesta revelació va fer trontollar el prestigi del CCF, que es va haver de

9. Vegeu el Fondo Pablo Martí Zaro, de la Fundación Pablo Iglesias (FPMZ-FPI), a Madrid, carta de Pablo Martí Zaro a Domingo García-Sabell del 10 de novembre de 1965.

reestructurar i de canviar el nom pel d'Association for the Cultural Freedom.¹⁰ Després va continuar les seves activitats durant algun temps, exclusivament amb els recursos de la Fundació Ford, que gaudia d'una bona imatge pel seu finançament de projectes educatius, malgrat que, en realitat, també hagués donat suport a les tasques del Comitè, un dels membres catalans més actius del qual, l'editor Josep M. Castellet, explicava així l'episodi (Castellet, 1978: 42-43; vegeu també 1988, pàssim):

A més de la COMES [Comunitat Europea d'Escriptors] vaig participar en les activitats del Congrés per la llibertat de la cultura. Un comitè espanyol, amb força catalans, va promoure beques, viatges, congressos i colloquis, sota la generosa inspiració de Pierre Emmanuel. Un dia, tanmateix, la revista *Ramparts* va descobrir que s'hi havia infiltrat una fundació nord-americana que feia de tapadora de la CIA: ho vam haver de deixar córrer.

El CCF va crear diverses estructures per dur a terme la seva tasca. En el cas europeu, segurament una de les més notables va ser el Comité d'Écrivains et d'Éditeurs pour une Entr'aide Intellectuelle Européenne (CEEÉE), liderat per Konstanty Jeleński, que va comptar amb un subcomitè ibèric. L'objectiu del CEEÉE a Europa era afavorir la cooperació amb els intel·lectuals dels països de l'òrbita comunista i promoure, mitjançant l'atorgament de beques i premis, la compra de llibres i els ajuts de viatge, la creació d'un clima liberal i tolerant —i, certament, favorable als interessos americans— entre les elits polítiques i culturals occidentals. Després de l'escàndol de *Ramparts* també va canviar parcialment de nom, per transformar-se en la Fondation pour une Entraide Intellectuelle Européene.

La Fundació Ford, a més de la secció espanyola del CCF i del CEEÉE, també va patrocinar la Sociedad de Estudios y Publicaciones (SEP), vinculada al Banco Urquijo, amb uns objectius força coincidents: la promoció dels estudis humanístics, sociològics i econòmics, però, també, l'obtenció d'informació privilegiada de les elits culturals, polítiques i empresarials espanyoles i, eventualment, la captació d'aliats estratègics. La SEP estava organitzada en diferents seminaris, entre els quals hi havia, per exemple, el de ciència i societat, dirigit per l'abans esmentat Pedro Laín Entralgo, o el d'humanitats, coordinat per Julián Marías, del qual depenia, al seu torn, un seminari de literatura coordinat per Rafael Lapesa. Fernando Sainz de Bujanda, catedràtic de la Universitat Complutense, a qui també esmentava la carta de Pablo Martí Zaro, fou el director del seminari de dret tributari (vegeu Anes i Gómez Mendoza, 2009). Els resultats dels estudis patrocinats per la SEP foren publicats en monografies i revistes especialitzades, com ara *Preuves* i *Encounter*, totes dues de l'òrbita del CCF. En realitat, l'equip de govern del CEEÉE el constituïen els directors de les revistes pro-

10. Trobareu una panoràmica general del CCF en els treballs de Saunders (1999) i Grémion (1995). Pel que fa al Comitè Espanyol del CCF, cal consultar el treball de Glondys (2012). Sobre les actuacions de la Fundació Ford a Espanya, vegeu Rodríguez-Jiménez (2017) i Santisteban Fernández (2009). El poeta Pierre Emmanuel, que apareix a la citació que segueix, va ser el responsable de l'estructura ibèrica del CCF (vegeu Chenu, 2018).

mogudes pel CCF (a més de les anteriors, algunes de les més destacades foren *Der Monat* i *Cuadernos*; cf. Muñoz Lloret, 2006: 128). Tot plegat, en fi, formava part d'una important xarxa de «diplomàcia cultural» que el Departament d'Estat nord-americà va desplegar, amb l'auxili d'algunes fundacions alineades amb els seus interessos (vegeu McCarthy, 1987; Guilhot, 2006; Santisteban Fernández, 2009, i Rodríguez-Jiménez, 2020). Cal tenir en compte que l'adjectiu *cultural* s'ha d'interpretar en un sentit lax: considereu, per exemple, que una part significativa dels senadors nomenats per designació real a la legislatura constituent espanyola (1977-1979) havia tingut alguna mena de relació amb el CCF, amb la SEP o amb tots dos alhora.

La trobada de Toledo era la segona que organitzava el Comitè Espanyol del CCF, sota el lema «Coloquios Cataluña-Castilla», amb el propòsit declarat de crear un clima d'entesa entre els intel·lectuals catalans i castellans (vegeu Muñoz Lloret, 2006: 136-139; Amat, 2010: 24-33 i pàssim). La primera havia tingut lloc a l'Ametlla del Vallès, a la casa del financer Fèlix Millet, un dels fundadors d'Òmnium Cultural, els dies 5 i 6 de desembre de 1964. Com ja hem anticipat a la citació anterior, un dels ponents a l'Ametlla va ser Badia i Margarit, que tot just acabava de publicar a Edicions 62 el volum *Llengua i cultura als Països Catalans*, del qual va distribuir diversos exemplars entre els participants. Coneixem alguns detalls de la seva intervenció a partir del relat d'un altre dels assistents, l'advocat Maurici Serrahima (2005: 241-242), qui la descriu en uns termes molt elogiosos:

El mateix els va passar amb la ponència d'en Badia —sobre la situació de la llengua catalana a Barcelona—, però en un altre sentit: el de l'honestedat científica i personal amb què ha fet l'enquesta —convinguda l'any passat—, i amb què no ha volgut fer valer, encara, uns resultats que científicament no pot donar per aconseguits, però que per ells mateixos són una demostració contundent —més del que en Badia esperava— que Barcelona és una ciutat de llengua catalana. Vint-i-dues mil persones preguntades —i triades amb el rigor científic més absolut— i un 15 per cent de respostes, excepcional en enquestes d'aquesta mena; on les respostes flauegen més és en els barris «burgesos», suposats «bastions» de la llengua; el 75 per cent de les respostes, en català, i de les altres, moltes que el preguntat diu que parla català però no el sap escriure i per això ho fa en castellà...

El comentari que llegim en el sentit que la recerca havia estat «convinguda l'any passat» s'explica perquè, en efecte, l'exfalangista Dionisio Ridruejo —un dels membres del Comitè Espanyol del CCF i el promotor dels diàlegs entre intel·lectuals catalans i castellans— havia suggerit a Badia i Margarit després de la ponència que aleshores va presentar a can Millet, de caire més estrictament lingüístic, que en preparés una altra —seria la que va portar a Toledo— amb un perfil més sociològic. Més encara, va proposar d'oferir a Badia i Margarit un ajut econòmic perquè la dugués a terme¹¹ (vegeu Amat, 2010: 40, i Glondys, 2015: 1325). El mateix Ridruejo hi va donar,

11. En el Fons Badia es conserva una còpia del document amb les bases de la convocatòria d'ajuts: FB-BC, «Bolsas para libros», capsa 1, carpeta 7, camisa de correspondència.

per carta del 27 d'abril de 1965, «[...] noticia satisfactoria de que nuestro deseo de que el Congreso le conceda una bolsa de trabajo estaba cumplido». El «Congreso» era, naturalment, el CCF, tot i que la beca fou atorgada formalment pel Comitè d'Écrivains. Pocs dies després Pablo Martí Zaro, secretari del Comitè Espanyol del CCF, en faria la comunicació formal, tot especificant que l'import de la beca «para su proyectado trabajo sobre Sociología lingüística» era de 4.000 francs francesos, una part dels quals (11.750 pessetes) seria lliurada amb un xec un parell de setmanes després. Un segon lliurament (de 35.400 pessetes) trigaria uns mesos a fer-se efectiu. En les seves cartes d'agraïment, Badia i Margarit feia notar a Martí Zaro l'esforç econòmic que comportava el tractament de les dades, així com el seu propòsit d'editar el llibre en català a Edicions 62, tal com va succeir finalment. En el Fons Badia de la Biblioteca de Catalunya, a més d'algunes factures de despeses, també hi trobem correspondència amb Fèlix Millet i amb Jordi Pujol que fan pensar en algun intent de Badia —ignorem si va ser reeixit— d'aconseguir l'auxili econòmic de l'empresa d'alimentació Gallina Blanca i de l'entitat financera Banca Catalana.¹²

Potser no en va parlar gaire a les diverses anotacions autobiogràfiques que Badia i Margarit va publicar en vida, però és ben cert que mai no va ocultar l'ajut del CEEEE. Recordeu ara que a les pàgines de crèdits de *La llengua dels barcelonins*, a més de declarar-s'hi que l'estudi va guanyar el Premi Pompeu Fabra de l'any 1967, atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans (que n'autoritzava la publicació), també s'hi feia constar que «L'autor expressa el seu agraïment al "Comité d'Écrivains et d'Éditeurs pour une Entr'aide Européenne" per la borsa que li fou atorgada, amb l'ajut de la qual pogué emprendre el present estudi». El contingut d'aquest text probablement fou suggerit —o, si més no, aprovat— per Josep M. Castellet, director literari d'Edicions 62 i membre del Comitè Espanyol del CCF, que atorgava la beca.¹³

6. DE TISORES I PADRINS

Per tant, *La llengua dels barcelonins* sí que va comptar amb un ajut institucional —encara que fos nord-americà i no pas espanyol— com, d'altra banda, el mateix autor hi feia constar. Era modest, certament, però no pas insignificant: amb una taxa de

12. Vegeu a FB-BC, «La llengua dels barcelonins», capsa 1, carpeta 7, els documents següents: carta de Ridruejo a Badia del 27 d'abril de 1965; cartes de Pablo Martí Zaro a Badia del 8 de maig de 1965, del 29 de maig de 1965 i del 8 d'octubre de 1965; còpies/esborranys de cartes de Badia a Pablo Martí Zaro del 16 de maig de 1965 i del 31 de maig de 1965; còpies/esborranys de cartes de Badia a Lluís Carulla del 15 de juliol de 1965 i del 22 de juliol de 1965, i còpia/esborrany de carta de Badia a Jordi Pujol del 10 d'octubre de 1965 i carta de C. Aramón a Badia del 15 d'octubre de 1965. A la capsa 2, carpeta 2, vegeu la carta de Pablo Martí Zaro a Badia del 25 de juny de 1965.

13. Vegeu al Fons Edicions 62 de la Biblioteca de Catalunya (FE62-BC), capsa 578, la carta d'Antoni Badia i Margarit a Francesc Vallverdú del 15 de febrer de 1969 («Parleu amb en Castellet per a la fórmula de menció de l'ajut del Comité des Ecrivains...») i el full manuscrit amb la descripció del contingut de la pàgina 6 de *La llengua dels barcelonins*.

canvi franc/pesseta d'1/12,2184 (maig de 1965), els 4.000 francs de la beca equivalien a unes 48.873 pessetes d'aleshores.¹⁴ No disposem, ara com ara, d'informacions que ens permetin esbrinar fins a quin punt la subvenció responia a la voluntat dels patrocinadors d'intervenir d'alguna manera en el teixit cultural català o espanyol (ni que ens permetin saber de quina manera hi haurien intervingut). En qualsevol cas, és evident que aquest ajut connectava, a la pràctica, la recerca de Badia amb el guió de la diplomàcia intel·lectual publicoprivada nord-americana.¹⁵ En aquest moment no podem saber fins a quin punt ell mateix n'era conscient, però sí que podem intuir que no desconeixia del tot aquesta circumstància: en un altre document de la seva correspondència amb Lindley Cintra, que fou membre destacat de la secció portuguesa del CCF (cf. Chenu, 2018), el professor portuguès, fent palès un important grau de confiança, comunicava a Badia i Margarit això que segueix:¹⁶

[E]stuve en Francia, en París, para participar con Pedro Laín, como representante de España en una reunión magna de la Asamblea General del Congreso por la Libertad de la Cultura, reunión de la que salió una estructura renovada con más amplia y directa representación de las estructuras locales. Hemos sido elegidos miembros de la A. G. y también, en conjunto y con un solo voto, de un nuevo organismo que dirigirá desde París las actividades y se reunirá periódicamente.

Més enllà de les qüestions econòmiques, una dimensió molt diferent de la institucionalitat espanyola eren els mecanismes per esquivar el control ideològic que el franquisme practicava. Val a dir, tanmateix, que els anys seixanta van ser d'un cert relaxament de les pràctiques censores, fins al punt que, com algun treball de divulgació recent ha volgut remarcar (Vallverdú Borràs, 2023), és possible parlar d'una eclosió de la producció cultural en català en aquella època. Aquesta revifada no només va incloure la producció pròpia, sinó també, significativament, la importació d'obres foranes (Cornellà-Detrell, 2013: 53-56). Ara bé, més enllà de la llengua triada, les idees que s'hi transmetien continuaren essent objecte d'una rígida vigilància, i el cas de *La llengua dels barcelonins* no en va ser cap excepció.

14. Cf. <<https://www.bde.es/webbe/en/estadisticas/otras-estadisticas/historicas/bloques/tipos-cambio-peseta.html>> (consulta: 20 octubre 2023). El 1963 es va establir a Espanya el primer salari mínim, que era de 1.800 pessetes mensuals —*Boletín Oficial del Estado* (1963), núm. 17 (19 gener). A la secció d'anuncis per paraules de *La Vanguardia* del diumenge 31 d'octubre de 1965, s'hi podia trobar un pis «de lujo» per llogar, de quatre habitacions, dues terrasses i garatge, moblat i amb electrodomèstics, al carrer de Ganduxer de Barcelona, per 9.000 pessetes mensuals. El preu del diari, en la seva edició dominical, era de tres pessetes.

15. Cal dir que les beques Fulbright —recordeu que Badia i Margarit n'havia estat beneficiari— ajudaven, precisament, a propagar els punts de vista nord-americans, a propòsit de la definició i de la configuració dels diferents camps científics: «New channels of scholarly exchanges, such as the system of Fulbright fellowships, increased the capacity of the country to disseminate its vision of the social sciences through international networks of scholars» (Heilbron, Guilhot i Jeanpierre, 2008: 155 i pàssim).

16. Vegeu FB-BC, correspondència, caps 14, carta del 30 de setembre de 1967 de Lindley Cintra.

Un primer obstacle, material i institucional alhora, que Badia i Margarit havia de superar era l'obtenció de les dades del padró municipal. Segons els indicis de què disposem, per a la consulta de les dades del servei d'estadística municipal hauria comptat amb el suport d'Esteve Bassols —l'autor de l'eslògan «Barcelona, ciudad de ferias y congresos», delegat de relacions públiques de l'Ajuntament—, que hi hauria donat les màximes facilitats, sense que ens consti cap negativa de l'alcalde Josep M. Porcioles, a qui va adreçar una carta d'agraïment.¹⁷

Sí que va resultar més complicat, en canvi, haver de passar pel control «voluntari» de la censura al qual estaven obligats aleshores els llibres d'Edicions 62 (Martínez, 2011). En un primer moment l'edició va restar aturada a causa de les indicacions de l'oficina d'ordenació editorial, que exigia que se'n retallessin parts molt substancials, com va comunicar a l'editorial el sotsdirector general de cultura i espectacles Joaquín Benítez Lumbreras, el 9 d'abril de 1969. Vint dies després, Badia i Margarit va adreçar una queixa a Carlos Robles Piquer (director general del mateix servei), tot argumentant que es tractava d'un treball científic i no pas polític, i va signar el document amb totes les seves distincions acadèmiques. El 19 de maig, Robles Piquer comunicà a Badia —en uns termes cordials— el retorn de l'original a la secció corresponent perquè se'n fes una nova valoració. Desconfiant, potser, de la decisió final, Badia va decidir d'adreçar el 29 de maig una carta a Rafael Lapesa per tal de demanar la seva intercessió, després de parlar directament amb Benítez Lumbreras i que aquest li confessés la seva amistat amb el filòleg espanyol. Lapesa i Badia mantenien una estreta relació des dels anys quaranta, que es va traduir en una nodrida correspondència, fonamentalment de tipus acadèmic (enviament de treballs, felicitacions per publicacions, col·laboracions científiques, ressenyes de treballs...), que de vegades entrava en un àmbit més personal. Per exemple, el 3 d'abril de 1949 Lapesa demanava a Badia i Margarit, en una carta enviada des de Yale, que ajudés a trobar feina al fill de la seva germana, Manuel Palomar Lapesa, destinat per completar les seves milícies universitàries a Ribes de Freser (després, en una nova carta del 21 de juny, agrairà les seves atencions amb el nebot). Cal recordar, d'altra banda, que Lapesa —secretari aleshores de la Real Academia Española— era un dels directors del Seminari d'Humanitats promogut per la Ford el 1960. I, a més, s'ha de tenir en compte que el 1965 va ser un dels participants de la trobada de Toledo, on Badia i Margarit va presentar la seva enquesta.¹⁸ No és sorprenent, per tant, que fos demanada la seva mediació per solucionar els problemes que la censura havia posat a l'edició de *La llengua dels barcelonins*. El resultat de la gestió, de fet, va ser reeixit.

17. Vegeu Badia i Margarit (1969: 18) i cartes/esborranys del 15 de setembre de 1964 a Esteve Bassols i a l'alcalde de Barcelona (Josep M. Porcioles) a FB-BC, «La llengua dels barcelonins», capsa 1, carpeta 7, camisa de correspondència / ajuts econòmics.

18. Vegeu FB-BC, «La llengua dels barcelonins», capsa 1, carpeta 3: ofici del Ministeri d'Informació i Turisme 2613-69 del 9 d'abril de 1969, carta/esborrany del 29 d'abril de 1969 de Badia a Robles Piquer (i còpia a FE62-BC, capsa 578), ofici de Robles Piquer a Badia del 19 de maig de 1969, carta/esborrany de Badia a Lapesa del 29 de maig de 1969, carta/esborrany de Badia a Benítez Lumbreras del 28 de maig de 1969, carta/esborrany de Badia a Benítez Lumbreras del 20 de juny de 1969 i ofici de Benítez Lumbreras a Badia del 25 de juny de 1969. Vegeu també Serrahima (2005: 237).

7. UN APUNTAMENT FINAL, ALGUNA CONCLUSIÓ I UN SUGGERIMENT

Si ara recuperéssim les informacions que presentàvem al començament d'aquest treball, l'única conclusió que hi podríem afegir és que (potser) val la pena de recordar que la sociolingüística —en allò que té de més interessant— és, precisament, una forma d'escrutini social i que, per tant, sempre cal tenir en compte les seves pròpies condicions de (re)producció. L'ajut del CEEEEE que va rebre *La llengua dels barcelonins* insereix el projecte de recerca del doctor Badia —tant pel que fa al marc teòric com al contingut específic— en l'estratègia global d'intervenció dels Estats Units durant la Guerra Freda. És alhora un producte i un símptoma d'un procés polític i cultural d'abast internacional. Seria un exercici de presentisme molt injust fer-ne ara una lectura ètica, que, a més, no tindria cap mena de valor explicatiu. Però potser sí que seria útil, en canvi, que completéssim aquell catàleg d'informacions inicials amb una dada interessant: paradoxalment, la sociolingüística catalana va ser capdavantera a constatar el caràcter estratègic de la promoció institucional publicoprivada de la sociolingüística i la planificació lingüística als Estats Units dels anys seixanta. En un seminari que va tenir lloc l'any 1978 a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Santiago de Compostella organitzat per un moviment de renovació pedagògica gallec (l'Asociación Sócio-Pedagógica Galega), el segon «pare fundador» de la sociolingüística catalana que Pitarch esmentava, Lluís Vicent Aracil, va intervenir amb una ponència, molt didàctica, que després va ser recollida en un petit volum col·lectiu (Aracil *et al.*, 1980). Pensem que les seves paraules —en gallec, però amb l'estil mordaç de l'autor que, qui en conegui l'obra, identificarà de seguida— parlen per si mateixes:

O «Language Planning» é unha perpetración moi centrada nos E.E.U.U., moi centrada na Fundación Ford, moi centrada nunha série de xente que é notória pola súa ignorancia e menosprezo da historia do universo, son moi arrogantes. Un dos problemas metafísicos do «Language Planning» era se por definición o «Language Planning» necesariamente tiña que ser un asunto de estado e creo que decidiron que si. É un esquema tecnocrático moi simple, a peza clave é o que eu chamo «o experto extranxeiro simpatizante», que consiste nunha persoa que aterrizando mandando, dando órdenes. É un individuo que o mandan a Sudán a que resolva os problemas e o primeiro que di é calarse e obedecer. Diríamos que o esquema brutal desto, diríamos que o voso problema non é problema sinón que ademais tampouco é voso porque volo confiscan, queda incautado.

Entón en vez de ter vós un problema e ter que resolvelo vós, o que tedes que facer é obedecer, calar e aprender. Este é o esquema do «Language Planning». Ten o seu centro en Honolulu (Hawai), é unha multinacional e a xente que participa nel ten o seu enderezo agora en Yakarta, agora en Kualalumpur, logo O Cairo, logo A Paz, etc. Son xente que é de moitos países e unha cousa que non fan é aprender idiomas, non poderían. Eles chegan, predican, mandan, relévanos e vanse.

La interessantíssima correspondència amb Lluís Aracil dipositada al Fons Badia (que, sens dubte, mereix una recerca *ad hoc*) revela moltes dades importants —per exemple, sobre la gènesi del Grup Català de Sociolingüística i de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*, o la participació catalana al VIIIè Congrés Mundial de Sociologia, a Toronto—,¹⁹ però és especialment útil per contrastar els diferents itineraris acadèmics dels dos estudiosos. Realment crida bastant l'atenció el fet que, malgrat que Aracil hagués comptat des del primer moment amb el suport d'alguns pesos pesants de la sociolingüística nord-americana —especialment, Joshua A. Fishman— i hagués arribat a assumir un càrrec internacional extraordinàriament rellevant (president del Subcomitè de Sociolingüística de l'International Association of Sociology, IAS), no hagués gaudit d'una posició estable a la universitat catalana, a diferència de Badia i Margarit, catedràtic i rector de la Universitat de Barcelona.²⁰ Cal dir, perquè és una informació rellevant, que la correspondència entre tots dos no delata cap mena d'enemistat aleshores,²¹ sinó més aviat al contrari: sovint es tracta de demandes de recomanació d'Aracil a Badia i Margarit, per tal de participar en convocatòries de beques internacionals, i de col·laboració científica. Segurament sí que val la pena destacar —i potser aquesta dada ja no serà sorprenent— que en la carta en la qual Aracil comunicava a Badia i Margarit el 1978 el seu nou càrrec de president a l'IAS especificava, amb molta franquesa, que l'havia guanyat (citem literalment) «per una ampla majoria de vots sobre Jonathan Pool (= candidat de la Ford Foundation)».

És raonable pensar que els diferents mecanismes de socialització professional que van seguir els dos «pares fundadors» que Pitarch esmentava en la nostra citació inicial donarien resultats diferents. El capital acadèmic *à la Bourdieu* que cada un d'ells arribaria a acumular no podria haver estat més desigual, ni tampoc, de ben segur, el que van tenir ocasió de transmetre, sense que això en prejudici l'impacte científic, és clar.²² La institucionalització de qualsevol nou camp disciplinari mai no és accidental ni pot deixar de tenir conseqüències en el medi acadèmic que l'acull, que gairebé sempre impliquen formes de competència pel control de la configuració del nou espai professional que hi correspon.

Si tota la informació precedent —un simple exercici d'observació— té alguna mena de valor, potser seria el d'assenyalar el potencial que tindria una història *dels sociolingüistes catalans*, lliure d'apriorismes, a l'hora de bastir una història general de la sociolingüística catalana, crítica i explicativa. Aquest és, al capdavant, el nostre suggeriment.

19. Vegeu, entre altres documents del FB-BC, «Lluís Vicent Aracil», correspondència, caps 3, les cartes d'Aracil a Badia del 21 de març de 1973 i del 12 d'octubre de 1974.

20. Vegeu a FB-BC, «Lluís Vicent Aracil», correspondència, caps 3, cartes de Joshua A. Fishman a Aracil del 17 d'abril de 1968 i del 22 d'agost de 1969, i carta d'Aracil a Badia del 23 de juny de 1978.

21. Deuen coincidir, per tant, amb allò que Badia i Margarit (2004: 39-40) qualificava d'«època bona» d'Aracil.

22. No cal ser un especialista en bibliometria per comparar el nombre de citacions que reben els treballs de Badia Margarit i Aracil, seixanta anys després del «moment fundacional» (i treure'n alguna conclusió), en el volum monogràfic més recent que presenta una panoràmica de l'estat actual de la sociolingüística catalana (cf. Pradilla, ed., 2022).

8. AGRAÏMENTS

L'autor agraeix al professor Joan Costa (Universitat Pompeu Fabra) i a la professora Esther Monzó (Universitat Jaume I) les seves lectures de les versions preliminars d'aquest treball, que no hauria arribat a bon port sense la professionalitat extraordinària del personal de la Secció de Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya, molt especialment, de la senyora Isabel Gálvez.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- AMAT, Jordi (2010). *Els «Coloquios Cataluña-Castilla»: (1964-1971): Debat sobre el model territorial de l'Espanya democràtica*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ANES, Gonzalo; GÓMEZ MENDOZA, Antonio (2009). *Cultura sin libertad: La Sociedad de Estudios y Publicaciones: (1947-1980)*. València: Pre-Textos.
- ARACIL, Lluís V. (1980). «A sociolingüística da experiencia e da acción. O modelo galego». A: ARACIL, Lluís V. [et al.]. *Problemática das línguas sen normalizar. Situación do Galego e alternativas*. Ourense: Asociación Sócio-Pedagógica Galega, p. 17-33.
- BADIA I MARGARIT, Antoni (1969). *La llengua dels barcelonins: Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística*. Barcelona: Edicions 62.
- (1988). «Autopercepción intelectual de un proceso histórico. Ensayo de autobiografía». *Anthropos: Boletín de Información y Documentación*, núm. 81, p. 13-48.
- (2004). *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València. [Edició a càrrec d'Antoni Ferrando]
- BOIX FUSTER, Emili (1988). «A. M. Badia i Margarit. *La llengua dels barcelonins*». *Anthropos: Boletín de Información y Documentación*, núm. 81, p. 60-61.
- CASTELLET, Josep M. (1978). «Memòries poc formals d'un director literari». A: *Edicions 62: Vint-i-cinc anys: (1962-1987)*. Barcelona: Edicions 62, p. 23-110.
- (1988). *Els escenaris de la memòria*. Barcelona: Edicions 62.
- CHENU, Roselyne (2018). *En lutte contre les dictatures: Le Congrès pour la Liberté de la Culture (1950-1978)*. París: Éditions du Félin.
- COLEMAN, Hywel (2017). «Milestones in language planning and development aid». *Current Issues in Language Planning*, vol. 18, núm. 4, p. 442-468.
- COLLYER, Fran M.; MANNING, Ben (2022). «Writing national histories of sociology: Methods, approaches and visions». *Journal of Sociology*, vol. 58, núm. 4, p. 481-498.
- CORNELLÀ-DETRELL, Jordi (2013). «L'auge de la traducció en llengua catalana als anys 60: el desglaç de la censura, el XVI Congreso Internacional de Editores i el problema dels drets d'autor». *Quaderns: Revista de Traducció*, núm. 20, p. 47-67.
- FISHMAN, Joshua A. (1967). «Review of *A Sociology of Language*, by J. O. Hertzler». *Language* [en línia], vol. 43, núm. 2, part 1, p. 586-604. <<https://doi.org/10.2307/411560>>.
- (ed.) (1968). *Readings in the sociology of language*. The Hague; París: Mouton.
- FLECK, Christian; DAYÉ, Christian (2015). «Methodology of the history of the social and behavioral sciences». A: WRIGHT, James D. (ed.). *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*. Vol. 15. Amsterdam: Elsevier, p. 319-325.

- Fox, Melvin (1975). *Language and development: A retrospective survey of Ford Foundation language projects: 1952-1974*. Nova York: Ford Foundation.
- Fox, William T. R. (1954). «Civil-military relations research: The SSRC Committee and its research survey». *World Politics*, vol. 6, núm. 2, p. 278-288.
- GLONDYS, Olga (2012). *La guerra fría cultural y el exilio republicano español*. Madrid: CSIC.
- (2015). «Las becas del Congreso por la Libertad de la Cultura a los creadores antifranquistas: ¿Un ejemplo de la intervención política en cultura?». A: *Actas del XII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*. Madrid: Ediciones de la Universidad Autónoma, p. 1315-1336.
- GRÉMION, Pierre (1995). *Intelligence de l'anticommunisme: Le Congrès pour la liberté de la culture à Paris: 1950-1975*. París: Fayard.
- GUILHOT, Nicolas (2006). «A network of influential friendships: The fondation pour une entraide intellectuelle Européenne and East-West cultural dialogue, 1957-1991». *Minerva*, vol. 44, núm. 4, p. 379-409.
- HEILBRON, Johan; GUILHOT, NICOLAS; JEANPIERRE, Laurent (2008). «Toward a transnational history of social sciences». *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, vol. 44, núm. 2, p. 146-160.
- HELLER, Monica (2018). «Socioeconomic junctures, theoretical shifts: A genealogy of language policy and planning research». A: TOLLEFSON, James; PÉREZ-MILANS, Miguel (ed.). *The Oxford handbook of language policy and planning*. Oxford: Oxford University Press, p. 35-50.
- (2020). «Scholarly committees as elite public action: The SSRC and the origins of sociolinguistics». *International Journal of the Sociology of Language*, vol. 2020, núm. 263, p. 5-11.
- LUDINGTON, John R. (1960). «The foreign language program in title III of the National Defense Education Act». *PMLA: Publications of the Modern Language Association*, vol. 75, núm. 2, p. 11-15.
- LUNT, Horace G. (ed.). (1964). *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists. Cambridge, Mass., August 27-31, 1962*. Berlín; Boston: De Gruyter Mouton.
- MCCARTHY, Kathleen (1987). «From Cold War to cultural development: The international cultural activities of the Ford Foundation, 1950-1980». *Dædalus*, vol. 116, núm. 1, p. 93-117.
- MARTÍN GARCÍA, Óscar J.; RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, Francisco J. (2015). «The engaging power of English-language promotion in Franco's Spain». *Contemporary European History*, vol. 24, núm. 3, p. 415-433.
- MARTÍNEZ, Jesús A. (2011). «Editoriales conflictivas y disidentes en tiempos de dictadura (1966-1975)». *Arbor*, vol. 187, núm. 747, p. 127-141.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (cur.) (2020). *Antoni M. Badia i Margarit, un home al servei de la llengua*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MUÑOZ LLORET, Teresa (2006). *Josep M. Castellet: Retrat de personatge en grup*. Barcelona: Edicions 62.
- PAIROLÍ, Miquel (1997). *Antoni M. Badia i Margarit: La passió i el rigor d'un investigador de la llengua catalana*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació. [2a ed., 2020]
- PHILLIPSON, Robert (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford: Oxford University Press.

- PITARCH, Vicent (2016). «Antoni M. Badia i Margarit, sociolingüista». A: *Antoni M. Badia i Margarit: Sessió en memòria (Sala Prat de la Riba, 12 de novembre de 2015)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 59-67.
- PRADILLA, Miquel À. (ed.) (2022). *Catalan Sociolinguistics: State of the art and future challenges*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- RODRÍGUEZ-JIMÉNEZ, Francisco J. (2017). «Más que coches... La Ford Foundation y la modernización educativa en España». A: GONZÁLEZ MADRID, Damián Alberto; ORTIZ HERAS, Manuel; PÉREZ GARZÓN, Juan Sisinio (coord.). *La Historia, lost in translation?: Actas del XIII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*. Conca: Ediciones de la Universidad de Castilla - La Mancha, p. 1801-1812.
- (2020). «Forerunners of change?: The Ford Foundation's activities in Francoist Spain». A: MARTÍN GARCÍA, Óscar J.; DELGADO GÓMEZ-ESCALONILLA, Lorenzo. *Teaching modernization: Spanish and Latin American educational reform in the Cold War*. Nova York; Oxford: Berghahn, p. 78-100.
- SANTISTEBAN FERNÁNDEZ, Fabiola (2009). «El desembarco de la Fundación Ford en España». *Ayer*, vol. 75, núm. 3, p. 159-191.
- SAUNDERS, Frances Stonor (1999). *Who paid the piper?: The CIA and the cultural Cold War*. Londres: Granta.
- SCOTT-SMITH, Gilles (2008). «Mapping the undefinable: Some thoughts on the relevance of exchange programs within international relations theory». *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 616, núm. 1, p. 173-195.
- SERRAHIMA, Maurici (2005). *Del passat quan era present, IV (1964-1968)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. [Edició a cura de Josep Poca i Gaia]
- SHUY, Roger W. (ed.). (1973). *Report of the Twenty-Third Annual Round Table Meeting on Linguistics and Language Studies*. Washington: Georgetown University Press: School of Languages and Linguistics.
- VALLVERDÚ I BORRÀS, Marta (2023). *Seixantisme: L'esclat cultural català dels 60*. Barcelona: L'Avenç.